

conclusion about large education potential of punishment in re-socialization, correction and re-education of criminals is done.

Key words: punishment, crime, re-education, philosophical conceptions.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

Н. П. Краснова

ТИПОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Одним з напрямів роботи соціального педагога є використання сучасних інноваційних технологій в організації соціально-педагогічної діяльності (на локальному, муніципальному, регіональному рівні) як на рівні використання методичних засобів, окремих компонентів системи, так і цілісної системи.

Будь-яка соціально-педагогічна технологія, конкретно спрямована на вирішення визначеної соціально-педагогічної проблеми та має ті, або інші модифікації. Це пов'язано з конкретними умовами її реалізації: з матеріальними, політичними, фінансовими, кадровими ресурсами, з історичними умовами, традиціями та ін. Соціально-педагогічна технологія використовується адресно та супроводжується тими або іншими нюансами. Вона не може бути спроектована чи впроваджена без врахування особливостей як об'єктів так і суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, тому різноманіття соціально-педагогічних технологій обумовлено: великою кількістю соціально-педагогічних відношень та видів соціально-педагогічних дій; системним, складним характером об'єктів соціально-педагогічних технологій; засобами, методами і формами, які використовуються в процесі соціально-педагогічних дій; різним рівнем професіоналізму соціальних педагогів, які розробляють та впроваджують соціально-педагогічні технології.

Основою типології соціально-педагогічних технологій можуть бути наступні ознаки:

- ступінь асоційованості об'єкту впливу (особа, суспільство, соціальні групи та ін.);
- масштаби та ієрархія впливу (глобальні, регіональні та ін.);
- сфера соціалізації та життєдіяльності об'єкту (виховна, соціальна, духовна);
- соціальна ступінь зрілості об'єктів;
- інструментарій, засоби впливу, які використовуються для вирішення поставлених завдань;

- галузь суспільного життя;
- рівень розробки соціально-педагогічних технологій (теоретичний, конкретно-прикладний);
- мета, яка реалізується в результаті застосування визначеної технології.

Питання про класифікацію соціально-педагогічних технологій є складним і дискусійним. Як до розробки, так і до типізації соціально-педагогічних технологій існують різні підходи. Вони пов'язані не тільки різними поглядами вчених, які займаються дослідженнями в конкретній галузі, але й різними параметрами, обраними в якості основи типології, класифікації.

В. Богдан пропонує наступну класифікацію соціально-педагогічних технологій: моделювання та прогнозування, інформаційні, впроваджувальні, виховні та освітні, технології минулого досвіду. В. Афанасьєв характеризує соціально-педагогічні технології як засіб переводу абстрактної мови науки на конкретну мову досягнення поставленої мети. А. Зайцев визначає їх як мову сукупності знань про засоби організації соціально-педагогічних процесів, самі ці дії, котрі дозволяють досягти поставленої мети, а В. Іванов представляє сутність соціально-педагогічних технологій як інноваційну систему методів вияву та використання скритого потенціалу соціально-педагогічної системи та отримання оптимального виховання.

Неоднозначність визначення класифікацій соціально-педагогічних технологій у соціально-педагогічній літературі й зумовило вибір теми нашої статті, метою якої стало: розкрити сутність типології соціально-педагогічних технологій.

Сучасні умови розвитку соціальної педагогіки зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до визначення сутності соціально-педагогічних технологій та їх класифікації. Систематизація різноманітних підходів до розуміння сутності технології взагалі, а також соціально-педагогічної технології зокрема.

Підставами класифікації є ті якісні характеристики, що дають змогу систематизувати технології розв'язання основних проблем об'єкта з урахуванням цілей технологій і особливостей їх практичного застосування. Найсуттєвішими підставами для класифікації соціально-педагогічних технологій: є тип соціально-педагогічної технології, призначення соціально-педагогічної технології, суб'єкт застосування, об'єкт застосування, місце застосування, засіб реалізації. Відповідно до цих підстав визначаються критерії, за якими здійснюється систематизація і класифікація соціально-педагогічних технологій.

Тип технології – спрямований на виявлення типу соціально-педагогічної технології, який визначається її характером, що в свою чергу дає можливість розрізнити загальні (орієнтовані на загальний цикл соціально-педагогічної роботи з клієнтом по виявленню його соціально-

педагогічної проблеми та її вирішення) і часткові технології(спрямовані на розв'язання певної часткової мети, завдання).

Соціально-педагогічні технології загального типу (загальні соціально-педагогічні технології) – це технології, що охоплюють повний цикл соціально-педагогічної роботи з клієнтом, групою. Ці технології можуть мати як спрямоване цільове, так і комплексне призначення. Формування комплексних технологій загального типу зумовлено тим, що досить часто соціальним педагогам доводиться вирішувати комплекс завдань, які виникли з різних причин і, насамперед, внаслідок відхилень у розвитку і вихованні людини. У цьому випадку і виникає потреба в комплексній соціально-педагогічній допомозі.

Кожна з технологій має свій зміст і потребує врахування особливостей її реалізації.

За суб'єктивним застосуванням такі технології орієнтуються на спеціально підготовленого спеціаліста, найчастіше – на групу спеціалістів і на його (їх) спеціалізацію і професійну підготовку.

Кожна технологія загального типу орієнтована також на певну категорію об'єкта застосування з урахуванням його соціально-педагогічних проблем і індивідуальних можливостей їхнього вирішення. До таких технологій соціально-педагогічної роботи зараховують технології: *соціально орієнтовані* – технології, призначені для соціально-педагогічної роботи з різноманітними соціальними групами людей (школярами, студентами, військовослужбовцями, сім'ями та ін.); *вікові* – технології, що найбільш доцільні в соціально-педагогічній діяльності з людьми певного віку (дітьми, підлітками, молоддю); *групові* – технології, призначені для використання роботи в групах; *індивідуально орієнтовані* – технології індивідуального розвитку, виховання дитини з певної патологією, певного віку (надомне виховання дитини, індивідуально-корекційний, корекційно-компенсаторний розвиток і виховання дітей з відхиленнями в розвитку тощо). За місцем реалізації загальні технології часто передбачають певні умови, що забезпечують розв'язання конкретних функціональних завдань, а тому вони можуть застосовуватися тільки в спеціально підготовлених центрах, аудиторіях, лабораторіях тощо. Деякі з них орієнтовані на використання можливостей певних умов (спеціального центру, медичної установи, освітньої установи, місця проживання й тощо). Кожна технологія, як правило, передбачає оптимальні умови, за яких вона найбільш ефективна.

За засобом реалізації технології загального типу, залежно від завдань, які вирішуються, поділяються за провідним методом, засобом, що визначають особливість діяльності для досягнення прогнозованої мети. З цього погляду можуть можна виокремити наступні: соціально-педагогічні технології, які ґрунтуються на провідному методі практичної діяльності (грі, театралізованій діяльності, тренінгах, туристичних походах тощо), ті, що побудовані на певній послідовності, взаємозв'язку

групи методів, які вони визначаються проблемами об'єкта, досвідом діяльності установи і її можливостями; авторські методики – спеціальні методики, розроблені конкретним спеціалістом, а також ті, які були дуже ефективними на практиці (виховання в колективі А. Макаренка, комунарська методика І. Іванова, методика корекції бродяжництва П. Бельського; технологія саморозвитку М. Монтесорі; технологія вільної праці С. Френе тощо).

Соціально-педагогічні технології часткового типу – це технології, які виокремлюються зі структурних компонентів загальної технології або з часткових виглядів функціональної діяльності соціальних педагогів. До таких технологій належать: діагностичні, виховні, профілактичні, реабілітації та корекції, консультування, посередництва, дозвілля, прогнозування, зв'язку з громадськістю, експертизи та ін.

І. Діагностичні соціально-педагогічні технології призначені для виконання конкретної функції – постановки діагнозу. Вони застосовуються для оцінювання явища, рівня соціально-педагогічної занедбаності об'єкта, ступеня відхилення, соціально-педагогічних особливостей його розвитку тощо.

Такі технології поділяються залежно від завдань діагностики та від цільової спрямованості.

На рівні безпосередньої соціально-педагогічної роботи з клієнтом функції соціально-педагогічної діагностики декілька змінюються. Головною її метою стає визначення проблеми клієнта і знаходження правильних засобів для її вирішення. Забезпечення соціальної політики на місцевому, регіональному.

Особливістю соціально-педагогічної діагностики є обмежене використання кількісних співвідношень і математичних методів, оскільки ситуація клієнта завжди унікальна, неповторювана, тому найбільш поширені технології емпіричного спостереження, аналіз одиничних даних. Поки що не дуже розвинені інструментальні технології, що пояснюється лише недавнім виникненням соціально-педагогічних технологій (і діагностичних, зокрема) і тим, що соціальний педагог розглядає самого себе як інструмент вивчення і перетворення соціально-педагогічної ситуації.

Незалежно від вживаних методів будь-який технологічний процес в соціально-педагогічній діагностиці має схожу структуру, окремі елементи якої міняються залежно від конкретних умов. Початковим етапом його завжди є *поява соціально-педагогічної проблеми*. Сам індивід, що є центром уваги такої проблеми, може не усвідомлювати її наявності (дитина, підліток, батьки, вчитель тощо, що не розглядає свій стан як життєве утруднення або що не знає, що може звернутися по допомогу).

Якщо наявність важкої життєвої ситуації констатувати досить просто, то, як правило, зовсім не просто визначити її суть, причину і

шляхи виходу з неї. Практика показує, що далеко не всі клієнти мають навички серйозного соціально-педагогічного аналізу, більшість з них привчені до пошуку простих, однозначних відповідей на важкі питання або віддають перевагу зручним формам ілюзій, самообману для пояснення своїх труднощів. Тому наступний етап діагностичного процесу – *збір і аналіз даних про ситуацію*. На цьому етапі соціальний педагог використовує два типи методів: історико-генетичний та структурно-функціональний.

Історико-генетичні методи покликані визначити час, витoki і причини зародження проблеми, прослідкувати ступінь її прояву на різних стадіях життя клієнта. Цілий ряд соціально-педагогічних патологій має спадкову природу або, принаймні, соціально успадковується. Якщо в даний час не можна однозначно сказати, чи є зв'язок пияцтва і алкоголізму підлітка з пияцтвом його батьків або прародителів результатом природжених біологічних передумов, успадкованих від попередніх поколінь, або це вплив сімейного способу життя, те спадкоємство особових рис, які сприяють алкоголізму (інфантильність, конформність тощо), не підлягає сумніву. Успадковуються багато захворювань, зокрема психічні. Природжені передумови обумовлюють темперамент, багато рис вдачі, інтелектуальний статус [7].

Можливо, ще більш значуще питання соціальної спадковості. Мимоволі, можливо навіть не бажаючи того, діти сприймають мову і способи мислення свого етносу, моральні норми і типи емоційних реакцій свого суспільства, переваги і заботони своєї сім'ї. Підлітковий бунт і властиве дорослим людям звільнення від сприйнятих установок, раціональне відношення до них і самовиховання здатні провести в індивідові величезні зміни, зовні настільки значні, що люди недооцінюють значення тих психічних установок, які вони ввібрали в ранньому дитинстві в сім'ї і найближчому соціальному оточенні. Проте досвід показує, що кінець кінцем консервативні елементи свідомості запанують, і відношення до світу у людини, яка переходить в категорію літніх людей, на 80 % визначається тим, що було сприйняте ним в дитинстві.

Слід також пам'ятати, що навіть сама шокуюча поведінка родичів, предків, близьких, – це не привід для того, щоб ухвалювати вирок самому опитуваному: син або внук алкоголіка зовсім не приречений сам стати алкоголіком, а родич злочинця – людиною, що порушує закон. Кожен індивід може відповідати (юридично і морально) тільки за свою поведінку, і те лише в тому випадку, якщо він володіє достатнім інтелектом і самосвідомістю, щоб оцінити свою поведінку і управляти їм. *Структурно-функціональні методи діагностики* припускають отримання даних про поточний стан проблеми, про будову об'єкту і зв'язки, що сполучають різні його елементи, його функціональність або дисфункціональність, тобто про те, чи відповідає його діяльність своєму

призначенню чи ні. Неправильно було б думати, що структурно-функціональні методи застосовуються переважно при аналізі групових клієнтів – сім'ї, класу, трудового або студентського колективу. Навіть проводячи соціально-педагогічну діагностику особи, необхідно вивчити її соціальну мережу, функціонування в соціальному оточенні, нарешті, внутрішній стан, структуру самої особи, гармонійність або дисгармонійність її внутрішніх елементів, узгодження або розузгодження соціальних ролей тощо.

II. Соціально-виховні технології.

Будь-яка соціально-виховна технологія охоплює певну частину всієї системи суспільного виробництва (соціальної діяльності). Вона може включати в себе певні підсистеми (технології нижчого рівня), але в той же час вона входить як складова частина в технологію (діяльність) більш високого рівня системності.

Можна виділити чотири ієрархічно супідрядних класу (рівня) соціально-виховних технологій, адекватних організаційним рівням системи соціальної діяльності держави.

1. **Метатехнології** (соціально-політичний рівень), цілісно охоплюють соціально-виховну систему великої території (держава, регіон), які реалізують державну соціальну політику і вирішальні загальноуправлінські соціально-виховні проблеми в комплексі (освітні, медичні, правові, економічні, екологічні). Приклади: технологія безперервної освіти, технологія планування сім'ї, технологія боротьби зі злочинністю.

2. **Галузеві макротехнології** (соціально-педагогічний рівень), що представляють педагогічно доцільну діяльність з реалізації соціально-виховної політики в рамках відомств, соціальних інститутів, окремої області або виду соціально-виховної діяльності, визначених категорій установ, контингентів людей. Приклади: технологія професійної освіти, технології реалізації муніципальних програм соціальної реабілітації.

3. **Модульно-локальні технології** (методичний рівень), що охоплюють окремі частини (модулі) соціально-виховного процесу даної установи, організації, вирішальні приватні методичні завдання соціального виховання. Приклади: технології навчання певним професійним умінням і навичкам; технології виховання окремих якостей людини; технології організації деяких виховних заходів.

4. **Мікротехнології** (контактно-особистісний рівень), що представляють індивідуальну взаємодію з конкретною людиною. Приклади: технології діагностики особистості, технології соціально-психологічних тренінгів, технології корекції особистісних якостей. Часто мікротехнології пов'язують з практичним досвідом, ритуалами, звичаями, соціально-психологічними явищами [4].

Варіативність технології ґрунтується на зміні послідовності, порядку, циклічності елементів алгоритму в залежності від умов здійснення технології.

Управління припускає можливість діагностичного визначення мети, планування, проектування соціально-виховного процесу, варіювання засобами і методами з метою корекції, адаптації і т.д. Діагностичність – можливість отримання інформації про хід процесу і контролю його окремих етапів, можливість моніторингу результатів.

Прогнозованість результатів є узагальненим якістю будь-якої технології і виражається, зокрема, в гарантованому досягненні певних цілей. Однак соціально-виховні процеси відрізняються імовірнісним характером і підкоряються статистичним законам. Тому прогнозований результат характеризується ще ступенем його вірогідності, є вірогідність відтворюваності увазі можливості застосування (повторення відтворення) соціально-виховної технології в інших умовах та іншими суб'єктами.

Під ефективністю технології розуміється відношення результату до кількості витрачених ресурсів. Сучасні соціально-виховні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами і оптимальними за витратами.

Усі вище перелічені чисельні якості: системність, науковість, концептуальність, ієрархічність, наступність, процесуальність, логічність, структурованість, алгоритмічність, розвивають характер, варіативність, керованість, прогнозованість, ефективність, відтворюваність є одночасно і методологічними вимогами до технології (критерії технологічності).

III. Технології профілактичної соціально-педагогічної діяльності

Соціальна профілактика (превенція) – діяльність по попередженню соціальної проблеми, соціального відхилення або утриманню їх на соціально терпимому рівні за допомогою усунення або нейтралізації причин, що породжують їх.

Зміст технологій профілактики базується на уявленні про *чинники ризику*. Їх прийнято ділити на *індивідуальні* (низька самооцінка, недостатній самоконтроль, нездатність правильно виражати свої відчуття); *сімейні* (відсутність контролю з боку дорослих, зловживання речовинами наркогену батьками тощо); *мікросоціальні* (нездатність нормально адаптуватися в школі, групі ровесників і так далі). *Загальні принципи* профілактичних програм:

- формування у неповнолітніх навичок протистояння тиску наркогену розглядається як частина загального виховного процесу, що забезпечує формування особової стійкості відносно всієї суми чинників ризику девіантної поведінки;
- антинаркогенна підготовка носить випереджаючий характер, по термінах вона передуює виникненню реальної можливості зараження наркогену неповнолітнього;
- при організації профілактики повинні бути витримані умови безпеки навчання: спокійна, емоційно сприятлива атмосфера навчання, в якій успішно формуються соціально прийнятні моделі поведінки, вони

відпрацьовуються у взаємодії з однолітками і іншими значущими особами [5].

Основні компоненти профілактичної роботи:

- спеціальне навчання і виховання дітей і підлітків;
- взаємодія з правоохоронними органами, що забезпечують неповнолітнім антинаркогенну безпеку;
- створення позитивних життєвих альтернатив використанню неповнолітніми речовин наркогену (багато в чому визначається молодіжною політикою держави).

IV. Технології реабілітації.

У професійній діяльності соціального педагога особливе місце займає реабілітаційна робота з підопічними.

У рамках реабілітаційної діяльності учені виділяють різні рівні: медичний, соціально-побутовий, соціально-психологічний, соціально-правовий, соціально-рольовий, професійно-трудоий.

Основні *етапи* індивідуальної *реабілітаційної* роботи з вихованцем.

1. Визначення початкового реабілітаційного потенціалу:

- *соціально-побутовий аспект* – оцінка можливостей розвитку соціально-побутових навичок;
- *медико-фізіологічний аспект* – первинне медичне обстеження, збір анамнестичних даних;
- *медико-психологічний аспект* – виявлення гострих психологічних проблем, збір психологічного анамнезу, надання психологічної підтримки за наявності кризового стану, патопсихологічне дослідження порушень психічного розвитку;
- *педагогічний аспект* – визначення рівня освітньої підготовки, складання рекомендацій по навчанню, виявлення педагогічних проблем;
- *соціально-трудоий аспект* – виявлення відносин до трудової діяльності, визначення професійних інтересів.

2. Складання індивідуальної комплексної програми реабілітації:

- *соціально-побутовий аспект* – розвиток навичок соціально-побутового самообслуговування;
- *медико-фізіологічний аспект* – складання комплексу медичних реабілітаційних заходів;
- *психологічний аспект* – підбір комплексу індивідуально-орієнтованих методик психокорекції, психотерапії;
- *педагогічний аспект* – розробка індивідуального плану навчання, виховання (зокрема, фізичного, етичного, інтелектуального, естетичного, трудового, правового виховання);
- *соціально-трудоий аспект* – розробка плану трудового навчання.

3. Реалізація розробленої програми і її періодичне корегування:

- *соціально-побутовий аспект* – адаптація дитини до умов життя

установи, соціально-побутове навчання і виховання;

- *медико-фізіологічний аспект* – періодичне медичне обстеження, призначення курсів медикаментозного і фізіотерапевтичного лікування, напрям на санаторно-курортне лікування;

- *психологічний аспект* – періодична психологічна діагностика, психокорекція і психотерапія виявлених порушень адаптації, індивідуальне психологічне консультування, включення в групу психологічного тренінгу;

- *педагогічний аспект* – реалізація індивідуального плану навчання і виховання;

- *соціально-трудова аспект* – професійна орієнтація, виховання позитивного відношення до праці, трудове навчання.

У системі засобів соціально-педагогічної реабілітації провідна роль відводиться створенню ситуації успіху, зменшенню емоційної значущості проблемної (конфліктної, кризової) ситуації. Разом з тим важливо навчити вихованця певній поведінці і в ситуації невдачі. Для зняття «комплексу неуспішності» можна використовувати наступні способи: створити міні-групу вихованців, що мають схожі проблеми; сформуванню відношення до ситуації неуспіху як до стимулу для роботи над собою з метою досягнення успіху; вселити упевненість в позитивні зміни в проблемній ситуації; співвіднести самооцінку вихованця з оцінкою його особового потенціалу експертами; організувати взаємодію із значущим іншим і «усередині себе» (поради самому собі по виходу з ситуації невдачі, обговорення способів подолання труднощів із значущим ровесником). Перевірку цих способів проводять на основі спеціальної змодельованої або реальної ситуації: у разі успіху – поповнення банку індивідуальних способів дії в складній ситуації, у разі невдачі – повторний пошук системи дій з виходу з проблемної ситуації.

Соціально-педагогічна корекція – діяльність соціального педагога по виправленню тих особливостей психологічного, педагогічного, соціального плану, які не відповідають прийнятним в суспільстві моделям, нормам.

Основними функціями корекції є:

- *відновна* – відновлення тих позитивних якостей, які переважали у вихованця до появи дезадаптації, звернення до попереднього позитивного соціального досвіду;

- *компенсаторна* – формування у підопічного прагнення компенсувати ситуації неуспіху в одній сфері життя успіхом в діяльності, що захоплює його;

- *стимулююча* – активізація позитивною соціально-корисною діяльністю вихованця, надання емоційної підтримки, небайдуже відношення соціального педагога до особи підопічного, його вчинків;

- *виправна* – виправлення негативних якостей, використання методів корекції поведінки (переконання, приклад, тренінги, психотерапевтичні методики, включення в групу підтримки).

V. Технології соціально-педагогічного консультування

У різних джерелах консультування розглядається як:

- будь-яка форма надання допомоги відносно змісту і рішення проблемної задачі, при якій консультант сам не відповідає за виконання завдання, але допомагає в її вирішенні;

- спільна діяльність консультанта і клієнта з метою розрішення певної проблеми і здійснення бажаних змін у клієнта;

- надання послуг з виявлення проблеми, її аналізу, вироблення рекомендацій по вирішенню проблеми, при необхідності сприяння у виконанні певних дій;

- практика надання дієвої допомоги людям, що склалася, заснована на переконаності в тому, що кожна фізично і психічно здорова людина в змозі справитися майже зі всіма проблемами, що виникають в її житті;

- кваліфікована допомога особам, що випробовують різні проблеми, з метою відновлення і оптимізації їх соціальних функцій, умов життєдіяльності [2].

Усі існуючі визначення включають декілька *загальних основних положень*:

- консультування сприяє розвитку особи;
- консультування допомагає навчатися новій поведінці;
- у консультуванні акцентується відповідальність клієнта, тобто признається, що незалежна, відповідальна людина здатна у відповідних обставинах ухвалювати самостійні рішення, а консультант створює умови, які заохочують вольову поведінку клієнта;

- консультування допомагає людині вибирати і діяти за власним розсудом;

- консультування допомагає розвитку здатності людини адекватно і повноцінно сприймати себе та інших людей, змінювати і робити гнучкою систему внутрі- і міжособистісних відносин;

- серцевиною консультування є «консультативна взаємодія» між клієнтом і консультантом.

Існує багато *класифікацій форм консультативної допомоги*.

По об'єкту консультування розрізняють індивідуальне, групове, сімейне.

По критерію віку розглядають консультування дітей і дорослих.

По критерію контакту з клієнтом виділяють очне (контактне) і заочне (дистантне: телефонне, письмове, через друкарські науково-популярні видання, керівництво по самопомозі).

За змістом запиту клієнта розрізняють сімейне, інтимно-особове, психологічне, юридичне, медичне, ділове, соціально-педагогічне, соціально-педагогічне [3].

Предметом соціально-педагогічного консультування можуть бути:

- вирішення проблем шкільної дезадаптації;
- діагностика і корекція поведінки, що відхиляється;
- організація спеціалізованої допомоги (психологічної, логопедичної, психотерапевтичної, юридичної та ін.);
- сприяння в розрішенні сімейних конфліктів, гармонізації дитячо-батьківських і подружніх відносин;
- сприяння в працевлаштуванні, оформленні пільг, субсидій, інвалідностей, матеріальної допомоги в кризовій ситуації;
- сприяння в наркологічній допомозі дітям, іншим членам сім'ї тощо.

VI. Технології соціально-педагогічного посередництва

Можна виділити наступні *види посередництва* в професійній соціально-педагогічній діяльності:

- у пошуку відповідних служб (організацій, установ), здатних надати підопічному необхідну допомогу і підтримку;
- у вирішенні міжособистісних, сімейних конфліктів;
- у вирішенні правових проблем – наприклад, участь в оформленні опіки (опікування), взаємодія з інстанціями при вирішенні питань про захист майнових прав неповнолітнього, участь в дізнанні і судочинстві по правопорушеннях неповнолітніх;
- у вирішенні медико-реабілітаційних проблем.

Основні етапи діяльності соціального педагога, що реалізовує посередницьку функцію:

- діагностика причин і стану проблеми підопічного, оцінка можливостей її рішення, аналіз інформації про установи, що надають різні послуги у сфері правового, соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації тощо;
- вибір установи, здатної надати підопічному найбільш ефективну допомогу;
- інформування підопічного про характер діяльності установи, що рекомендується;
- допомога у встановленні контакту підопічного з відповідним фахівцем;
- перевірка результативності контакту (визначення позитивної динаміки у вирішенні проблеми підопічного).

VII. Соціально-педагогічні технології організації дозвілля

У змістовному плані *структура дозвілля* включає: спілкування; спортивно-оздоровчу діяльність; ігри; відпочинок на природі; прогулянки; інтелектуально-пізнавальну діяльність активного характеру (читання, заняття в гуртках, відвідини факультативів тощо) і пасивного

(проглядання телевізійних програм, слухання музики); аматорську діяльність прикладного характеру (шиття, фотосправа і тому подібне); суспільно активну діяльність.

Специфічні *особливості дозвіллевої діяльності*:

- дійсний її мотив – потреба особи в самому процесі цієї діяльності;
- цілі і зміст дозвіллевої діяльності обираються людиною залежно від її етичного розвитку і культурного рівня;
- дозвіллева діяльність може носити соціально корисний характер, соціально нейтральний характер, бути замкнутою в системі вузькогрупових цінностей і мати характер соціально негативний, асоціальний.

Дозвілля для дітей – завжди *самореалізація* і *самореабілітація*. Це його дуже важливі функції. Грамотно організоване дозвілля дітей – школа профілактики бездуховності, емоційної бідності, інтелектуальної вузькості, практичної обмеженості, а не тільки профілактики правопорушень. Дозвілля – школа підтримки, підбадьорення будь-якої дитини, а тим більше слабкого, «важкого».

Основні соціально-педагогічні *потенціали дитячого дозвілля*:

- у дозвіллевій діяльності діти самі пред'являють до себе всі виховні вимоги дорослих, що і робить дозвілля сферою самовиховання;
- дозвілля є той особистий простір, де найповніше і яскраво розкриваються природні потреби в свободі, незалежності;
- дозвілля надає «межі самостійності і труднощі», вони їх долають, значить – ростуть;
- дозвілля задовольняє багато соціально-психологічних потреб в реалізації інтересів, самоперевірці сил, самоствердженні серед однолітків, визнанні власної особи;
- дозвілля є «зона» задоволення домагань спілкування, субординації відносин з тими, хто старший або молодший, причому ці відносини розумно поблажливі [1].

Зміст дозвілля дітей можна умовно підрозділити на ряд принципових груп.

Перша пов'язана з функцією відновлення різних сил дитини (прогулянки на повітрі, спорт, вечори відпочинку, гри, забави, розваги та ін.).

Друга – з підвищенням ерудиції, споживанням духовних цінностей (читання, проглядання фільмів і телепередач, відвідини виставок, музеїв, подорожі, поїздки тощо).

Третя – з розвитком духовних сил і здібностей, з активною творчою діяльністю (трудова, технічна, спортивно-ігрова, художньо-театральна, науково-дослідницька, прикладна).

Четверта реалізує потребу в спілкуванні (клубна, гурткова робота, творчі об'єднання, вечори зустрічей, дискотеки, свята, диспути, танці, вечірки та ін.).

П'ята група пов'язана з цілеспрямованою творчою навчальною діяльністю дітей (виїзні табори, огляди, конкурси, канікулярні об'єднання, туристичні походи, школи активу тощо).

У сфері дитячого дозвілля постійно змінюються ієрархія і цільова спрямованість інтересів. Від цього залежить вибір дозвіллевої діяльності дитини.

Дозвілля дітей може бути пасивним (глядацький, слухацький) і активним (діяльним), організованим (педагогічно доцільно використовуваний вільний час) і стихійним (спонтанно протікаючий процес використання вільного часу); контрольованим і неконтрольованим; колективним і індивідуальним, наслідувальним і творчим; випереджувальним (перспективна дослідницька діяльність) і нормативним (моделі дозвілля, що традиційно склалися).

Дозвілля запалює дітей осяянням, нетерплячим передбаченням своїх особистих відкриттів, припущень. Розумне дозвілля формує творчий і вільний стиль життя, бо він практично завжди спирається на власну активність дитини, на самостійність.

VIII. Технології соціально-педагогічного прогнозування

Робота над технологіями соціально-педагогічного прогнозування – це комплексний процес, що складається з ряду самостійних технологічних етапів. У сучасних умовах будь-який соціальний педагог прогнозує свою роботу. Це може бути як вузька перспектива, так і прогноз розвитку діяльності школи, мікрорайону та ін.. Прикладне значення соціально-педагогічного прогнозування полягає в тому, що розроблені технології здатні оптимізувати і коректувати соціально-педагогічну діяльність.

Поетапно процес соціально-педагогічного прогнозування може бути представлений таким чином:

- 1) вибір об'єкту соціально-педагогічного прогнозування;
- 2) вибір напрямку дослідження;
- 3) підготовка і обробка інформації з прогнозованої проблеми; відповідна вимогам інформація – одна з гарантій достовірності прогнозу, а значить, ключовий момент технології соціально-педагогічного прогнозування;
- 4) вибір способу прогнозу, одного з методів або сукупності методів в певній послідовності;
- 5) власне прогнозне дослідження;
- 6) обробка результатів, аналіз отриманої інформації стосовно проблеми дослідження;
- 7) визначення достовірності прогнозу [2].

IX. Соціально-педагогічні технології зв'язку з громадськістю

Зв'язок з громадськістю – одна з базових технологій соціально-педагогічної роботи, що дозволяє використовувати багато інших методів і прийомів: анкетування, спостереження та ін. При аналізі даної технології основний акцент робиться на використанні засобів масової інформації (ЗМІ), що обумовлене тією роллю, яку грають вони в сучасному суспільстві.

Працюючи з колективом учнів, вчителів, або з персоналом організації соціальному педагогу доцільно використовувати декілька прийомів, один з яких – проведення соціологічного дослідження обстановки у закладі і з'ясування на цій основі необхідності збереження або зміни положення справ.

Етапами роботи можуть бути:

- 1) з'ясування ступеня ототожнення себе з організацією, закладом;
- 2) виявлення конфліктних ситуацій і у разі потреби пропозиція заходів по їх вирішенню;
- 3) аналіз взаємин школярів, вчителів, співробітників з адміністрацією, громадськими організаціями;
- 4) вивчення ситуацій, при яких виникає більше число проблем, встановлення причин цього;
- 5) встановлення ступеня довіри дітей, вчителів, батьків по відношенню до навчального закладу.

Інший прийом – *поблісити*, тобто не особове стимулювання бажаної поведінки за допомогою публікацій, які не оплачуються певним спонсором [6].

Мета реклами – прагнення переконати споживачів інформації в необхідності певної поведінки: звернення до певного вигляду соціально-педагогічних послуг, звернення до послуг даного закладу, спонсорська активність тощо. Існує безліч видів реклами: запрошення, бланк листа, візитка, вівіска на будівлі, газетна реклама, книжкова закладка, календарі, рекламна листівка, обкладинка, поліетиленовий пакет, реклама на транспорті, сувенір-реклама та ін. Реклама найбільш ефективна при одночасному використанні різноманітних її видів.

Типові розділи реклами наступні: графічна частина, слоган (рекламний девіз, гасло, зачин), інформаційний блок, діапазон пропонованих послуг, спонука потенційного клієнта (спонсора, партнера) до дії, адреса і зв'язок, елементи фірмового стилю.

Ще одним з прийомів соціально-педагогічної діяльності зв'язку з громадськістю є прес-реліз, який може містити пропозицію нового виду діяльності, соціально-педагогічних послуг, фото фахівців, проблемні повідомлення.

Інформаційний реліз складається за принципом розмови із знаючим і доброзичливим співбесідником, який питає, що нового у вашому закладі. Найважливішим є перший абзац, що містить головну інформацію, найостанніші новини. У подальших абзацах уточнюються, пояснюються і детально розповідаються про те, що було згадане в

першому абзаці. Форма викладу повинна нагадувати розповідь очевидця. Невід'ємної програми публіситі, що становить, є дані про історію закладу, організації.

X. Технології соціально-педагогічної експертизи

У соціальній, соціально-педагогічній сфері налічується велика кількість завдань, які насилу піддаються точним розрахункам (тобто завдань, що важко формалізуються), тому експертні оцінки тут знаходять широке застосування. Найчастіше вони мають вид висновку по тому або іншому нормативному документу або його проекту (закон і законопроект, програма соціально-економічного розвитку, соціальний, соціально-педагогічний проект, що присилається на конкурс, і так далі), а іноді це підсумковий протокол наради фахівців. У сукупності різні види оцінювання рішень або проектів рішень в соціально-педагогічній сфері є соціально-педагогічною експертизою.

Отже, соціально-педагогічна експертиза є дослідженням, що проводиться фахівцями (експертами), включає діагностику стану соціального об'єкту, встановлення достовірності інформації про нього і навколишнє його середовище, прогнозування його подальших змін і впливу на інші соціальні об'єкти, а також вироблення рекомендацій для ухвалення управлінських рішень і соціально-педагогічного проектування в умовах, коли дослідницьке завдання важко формалізується. Це визначення відповідає чотирьом функціям:

- *діагностична функція* – огляд стану об'єкту у момент дослідження;
- *інформаційно-контрольна функція* – дослідження інформації про об'єкт і його оточення з метою встановити її достовірність і внести відповідні корективи, якщо інформація містить спотворення;
- *прогностична функція* – виявлення можливих станів об'єкту в кратко-, середньо- і довгостроковій перспективі і можливих сценаріїв досягнення об'єктом цих станів;
- *проектувальна функція* – вироблення рекомендацій з тематики експертування об'єкту для соціально-педагогічного проектування і ухвалення управлінських рішень.

Специфіку соціально-педагогічної експертизи складає реальності людського життя: світ людей і речей і світ цінностей і норм. Соціальний простір одночасний символічний простір, в якому перетворюються природні людські потреби. Те, що людина живе на символізованому світі, сприймає реальність за допомогою ціннісно-нормативної системи, а точніше – ціннісно-нормативних систем, як загальноприйнятих, так і тих, що склалися в співтовариствах, де проходить його життя або на яких він орієнтується (референтні групи), визначає дуже малу можливість використання в експертних оцінках еталонів і нормативів. При всіх недоліках, обумовлених складнощами оцінки соціальної, соціально-педагогічної сфери, експертиза все ж таки може надати важливі результати для ухвалення управлінських рішень. Потреба в проведенні

експертизи виникає кожного разу, коли вирішення нормативного характеру (прийняте або підготовлене до ухвалення) може позитивно або негативно позначитися на життєдіяльності людей; при цьому у приймаючого вирішення органу:

1) немає ясності:

- щодо можливих масштабів впливу рішення, що ухвалюється на життєдіяльність людей;

- у тому, наскільки будуть різними наслідки реалізації рішення для різних соціальних груп, різних територій, в різних соціокультурних умовах; у тому, яке ресурсне забезпечення необхідне;

така ясність не може виникнути по причинах:

- відсутність загальної думки в органі, що ухвалює рішення;
- недоліку аргументів «за і проти» підготовленого рішення;
- неможливості отримати аргументи іншим, окрім експертного, шляхом;

2) є намір: прогнозувати наслідки своїх рішень і соціально-проектної діяльності; аргументовано протистояти зовнішньому тиску (рішенням або проектам вирішень органів більш високого рівня, підвідомчих органів), добиваючись визнання цих аргументів і внесення відповідних змін в названі рішення або дії; використовувати в своїх діях авторитет фахівців;

3) є декілька, що суперечать один одному, рішень (проектів), котрі вимагають наявності зовнішнього арбітра, щоб вибрати якнайкращий варіант.

Ухвалення рішення про проведення експертизи – це типовий управлінський акт з властивими йому характеристиками. Стосовно даної діяльності центральними стають питання компетенції і компетентності, від яких залежать цілепокладання і досяжність результатів експертизи [5].

Під *компетенцією* розуміється об'єм повноважень приймаючого вирішення – замовника експертизи. Замовлення експертизи на основі компетенції означає його строгу орієнтацію на те коло проблемних областей, відносно яких об'єм повноважень приймаючого вирішення органу дозволяє досягати планованого результату.

Це не виключає для тих, що замовляють експертизу, можливість організувати її по питаннях, на які їх компетенція не розповсюджується або в яких вона недостатня. Але в цих випадках треба коректувати цілепокладання експертних робіт: інформаційні, орієнтаційні, прогнозні, іншим чином видозмінені по меті і очікуваним результатам (наприклад, що передбачають ініціативну розробку питання).

Що стосується *компетентності*, то нею визнається достатня готовність приймаючого вирішення – замовника соціально-педагогічної експертизи – сформулювати завдання на таку експертизу. Замовник при ухваленні рішення про проведення експертизи винен:

- визначити соціально-педагогічну проблему, що підлягає експертизі, зокрема її масштаб, носіїв, стадії розвитку та ін., що не входить в завдання, але неодмінно передусє виробленню початкових формулювань);

- вказати цілі експертного дослідження;
- визначити форми представлення результату експертизи.

Порядок замовлення соціально-педагогічної експертизи припускає наступну послідовність дій органу, що ухвалює рішення: 1) визначення контурів проблем; 2) встановлення способів дослідження проблеми і визначення необхідності експертизи (ще раз слід підкреслити, що експертиза має особливий круг вирішуваних завдань і не у всіх випадках вона доречна або здатна привести до якнайкращих результатів); 3) формування цілепокладання і форму експертного дослідження, ігноруючи організаційні деталі. На цій стадії рішення про експертизу ще не ухвалене. Замовник передає естафету подальших дій організаторові; 4) вибір моделі експертного дослідження залежно від характеру завдання; 5) якщо замовник не задоволений пропозиціями організатора, він веде діалог з ним до досягнення згоди, міняє організатора або відмовляється від проведення експертизи; 6) після узгодження організаційних питань замовник оформляє своє рішення про проведення експертизи, встановлюючи відповідальність організатора, але не експертів, тобто експерт (група експертів) виступає як виконавець тільки по відношенню до організатора, але не до замовника.

Відбір експертів-фахівців може проводитися на основі самооцінок і взаємних оцінок експертів, з урахуванням досвіду участі фахівця в експертизах.

Навіть найретельніший відбір експертів не гарантує об'єктивність їх оцінок. Невірогідність оцінок може бути пояснена відмінностями життєвого досвіду, тезауруса і іншими обставинами.

Список використаної літератури

1. Гандюрина Л. Алгоритм виявлення та профілактики сімейного неблагополуччя / Л. Гандюрина // Соціальний педагог. – 2011. – № 9 (57) вересень. – С. 48 – 51. **2. Завацька Л. М.** Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с. **3. Селевко Т. К., Селевко Л. Г.** Социально-воспитательные технологии / Т. К. Селевко, Л. Г. Селевко // Народное образование. – 2002. – №4. – С. 140 – 142. **4. Технології** соціальної роботи: Учебник / Под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с. **5. Технології** соціально-педагогічної роботи: Навч. посіб. / За заг. ред. А. Й. Капської. – К.: Логос, 2000. – 218 с. **6. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б.** Соціальна робота (теорія і практика): Навч. посібник / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 218 с. **7. Шептенко П. А., Воронина Г. А.** Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособие для

студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.

Краснова Н. П. Типологія соціально-педагогічних технологій

У статті розкрито якісні характеристики, які дають змогу систематизувати технології розв'язання основних проблем об'єкта соціально-педагогічної діяльності з урахуванням цілей технологій і їх практичного застосування; надано характеристики соціально-педагогічних технологій, які виокремлені з часткових видів функціональної діяльності соціального педагога, до яких належать: діагностичні, які призначені для постановки діагнозу (історико-генетичні методи, покликані визначити причини зародження проблеми та структурно-функціональні методи, які дозволяють отримання даних про поточний стан проблеми); соціально-виховні, які можна класифікувати на: мегатехнології, макротехнології, модульно-локальні технології, мікротехнології; технології профілактичної діяльності дезадаптованої поведінки (шкільна дезадаптація, соціальна дезадаптація); реабілітація; реабілітація включає визначення реабілітаційного потенціалу та складання і реалізацію реабілітаційної програми; соціально-педагогічного консультування; соціально-педагогічного посередництва; технології організації дозвілля; соціально-педагогічні технології зв'язку з громадськістю; технології соціально-педагогічної експертизи.

Ключові слова: тип, призначення, суб'єкт, об'єкт соціально-педагогічної технології; діагностичні, виховні, профілактичні, реабілітаційні, консультативні, посередницькі, дозвіллі, прогностичні, експертні соціально-педагогічні технології.

Краснова Н. П. Типология социально-педагогических технологий

В статье раскрываются качественные характеристики, которые дают возможность систематизировать технологии решения основных проблем объекта социально-педагогической деятельности с учетом целей технологий и их практического применения; даны характеристики социально-педагогических технологий, которые выделены из частных видов функциональной деятельности социального педагога, к которым относятся: диагностические, предназначенные для постановки диагноза (историко-генетические методы, призванные выделить причины зарождения проблемы и структурно-функциональные методы, которые позволяют получения данных о текущем положении проблемы); социально-воспитательные, которые можно классифицировать на: мегатехнологии, макротехнологии, модульно-локальные технологии, микротехнологии; технологии профилактической деятельности дезадаптованного поведения (школьная дезадаптация, социальная дезадаптация); реабилитации, включающая определение реабилитационного потенциала, а также составление и реализацию реабилитационной программы; социально-педагогического консультирования; социально-педагогического

посредничества; технологии организации досуга; социально-педагогические технологии связи с общественностью; технологии социально-педагогической экспертизы.

Ключевые слова: тип, назначение, субъект, объект социально-педагогической технологии; диагностические, воспитательные, профилактические, реабилитационные, консультационные, посреднические, досуговые, прогностические, экспериментальные социально-педагогические технологии.

Krasnova N. P. Typology of Socio-pedagogical Technologies

The article describes the qualitative characteristics, which give the possibility to systematize the technologies for solving the main problems of an object of social-pedagogical activity with the goals of technologies and their practical application; given the characteristics of the socio-pedagogical technologies, which were isolated from particular types of functional activity of a social pedagogue, which include: diagnostic intended for diagnosis (historical-genetic methods designed to establish the reasons of the origin of the problem and structural-functional methods, which allow to obtain data on the current status of the problem); socio-educative, which can be classified: mega-technology, macro-technology, a modular and local technology, microtechnology; technologies of preventive activities behavior (school maladjustment, social exclusion); rehabilitation, including the definition of rehabilitation potential, as well as drafting and realization of the rehabilitation program; socio-pedagogical counselling; socio-pedagogical mediation; technology organization leisure; socio-pedagogical technologies of communication with the public; technologies of socio-pedagogical expertise.

Key words: type, purpose, the subject and the object of social-pedagogical technologies; diagnostic, educational, preventive, rehabilitation, counseling, mediation, leisure, prognostic, experimental socio-pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.